

УДК 37.06

С. В. Писаревська,

кандидат хімічних наук, доцент
pysarevska_s@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4043-1692

З. М. Яремко,

доктор хімічних наук, професор
zyaremko@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8508-7763

С. В. Тимошук,

кандидат хімічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка)
svtymoshuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3124-0328

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ

У роботі обговорено результати проведеного дослідження з питання визначення природних схильностей студентів щодо типу професії та рівня задоволеності обраною професією студентами різних курсів навчання. Проаналізовано головні чинники, які впливають на формування позитивної мотивації щодо професійного навчання, та виявлено, що окрім природних схильностей щодо обраної професії, важливе значення має також усвідомлений вибір майбутнього фаху самим абітурієнтом – майбутнім студентом.

Ключові слова: природні здібності, схильності, професія, професійна орієнтація.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки зростають вимоги не тільки до рівня професійних компетентностей працівників, а й до вміння безпомилково та безпечно працювати у напруженому темпі протягом усього робочого часу. Безпечна праця в сучасних умовах господарювання та конкуренції на ринку праці стає настійливою вимогою для усіх працівників і, без сумніву, є однією із складових успішної професійної кар'єри. Надійність людини у трудовому процесі суттєво зростає у разі відповідності її природних схильностей щодо обраної професії.

Досить часто вибір майбутньої професії школярами є не завжди ними усвідомленим, відбувається під впливом "модних" тенденцій, за наполягання батьків тощо. Відсутність знань щодо вимог і потреб ринку праці, можливостями реального працевлаштування, необізнаність із сучасними видами професійної діяльності, особистісна неготовність до самостійного професійного вибору та подальшого професійного саморозвитку є причинами невдалого професійного самовизначення особистості, її невпевненості у своєму професійному майбутньому [1]. Тому проблема професійної орієнтації молоді з метою усвідомленого та практично обґрунтованого вибору успішного майбутнього фаху є надзвичайно актуальним питанням.

Мета роботи полягає в аналізі і виявленні чинників, які сприятимуть вдалому вибору майбутньої професії відповідно до вроджених природних здібностей, схильностей і можливостей якомога повнішої реалізації у вибраному напрямку діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми професійного самовизначення молоді, зокрема школярів, та чинників, які на нього впливають, здійснювали спеціалісти різного спрямування: психологи, педагоги, соціологи, правники та інші. Результати досліджень свідчать про багатогранність обговорюваної проблеми, зокрема про різний рівень виразності професійного самовизначення, який залежить від усвідомлення так званого трикутника вибору професії: "хочу" – "можу" – "потрібно" [2].

Про системний підхід до професійної орієнтації в сучасних умовах та необхідність побудови професійно-особистісних моделей професійного самовизначення молоді велась дискусія у праці [3]. У працях [4; 5] обґрунтована необхідність використання різноманітних форм та методів профорієнтаційної роботи та обговорено місце професійного самовизначення у структурі соціального самовизначення і роль принципів соціалізації у професійному самовизначенні проблеми професійного самовизначення студентів у вищих навчальних закладах розглядалися у праці [6].

Підсумовуючи треба відзначити, що на сьогодні достатньо актуальною є проблема самовизначення учнів, бо в більшості прийняття ними рішень, а саме вибір професії здійснюється в значній мірі під впливом батьків чи вчителів, а не самостійно. Успішне професійне самовизначення можливе за умови повноцінного психічного і особистісного розвитку школяра, сформованості його мотиваційної сфери, наявності розвинених інтересів, нахилів і здібностей, достатнього рівня самосвідомості, що вимагає ефективної роботи з підготовки учнів до вибору професії, як органічної частини всього навчально-виховного процесу і повинно починатися вже в молодших класах.

Визначення своїх природних схильностей до певного виду діяльності, проведення ефективної профорієнтаційної роботи ще у шкільному віці сприятиме кращому самовизначенню школярів і зменшенню протиріч між психофізіологічними можливостями індивіда, очікуваннями і вимогами конкретної професії. До того ж, це має і певний позитивний економічний ефект. Так, згідно з підрахунками деяких дослідників правильний і своєчасний вибір професії в шкільному віці в 2–2,5 рази зменшує плінність кадрів, на 10–15 % збільшує продуктивність праці й у 1,5–2 рази знижує вартість підготовки кадрів [7].

Виклад основного матеріалу. Вибір професії впливає на подальше життя, можливість самореалізації та задоволення, яке людина отримуватиме чи не отримуватиме від своєї роботи. Важливо вибрати професію, яка відповідає вродженим природним схильностям.

Існують методики, які дозволяють оцінити природні здібності і визначити який тип професії найбільше їм відповідає. За Є. О. Клімовим будь-яка професія, залежно від того, з чим має справу працівник, може бути віднесена до одного з 5 типів: техніка, знакова система, людина, художній образ та природа [8]. Нами проведено опитування студентів 3-го і студентів-магістрів 5-го курсів природничого спрямування. Згідно із методикою визначення типу професії студенти отримували бали від 0 до 8. Чим вищий бал, тим більша схильність до того чи іншого виду діяльності. На рис. 1 для прикладу наведено розподіл у відсотках кількості студентів третього і п'ятого курсів навчання, які отримали найвищий бал – 8 і тих, які не отримали жодного балу для кожного типу професій.

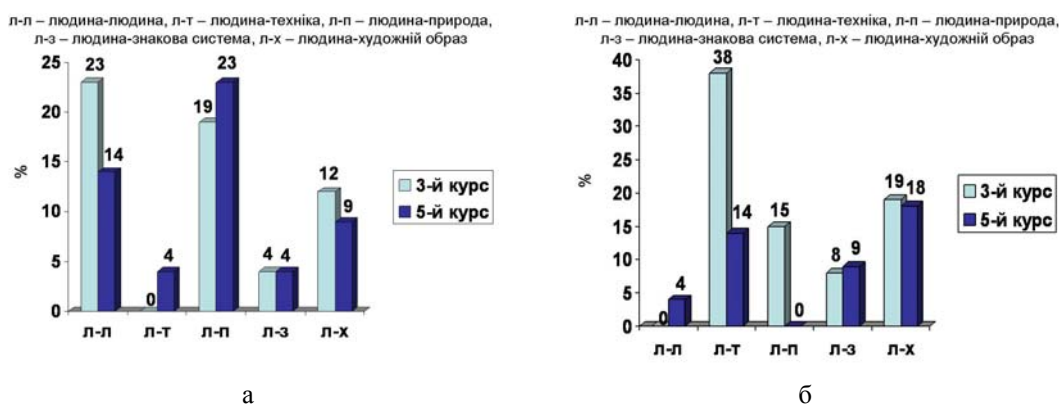


Рис. 1. Розподіл (у %) кількості студентів, які отримали найвищий бал (а) і тих, які не отримали жодного балу (б)

Серед обох груп студентів частка тих, які отримали найвищий бал 8, була вищою для професій типу "людина-природа" та "людина-людина". Достатньо високі частки серед третьокурсників, які не отримали жодного балу були для професій типу "людина-техніка" і "людина-природа", а також "людина-художній образ" – для обох курсів. Тоді як для професії типу "людина-людина" частка студентів, які отримали 0 балів виявилась найменшою, а серед п'ятикурсників – таких взагалі не було. Отже, спостерігаються певні відмінності щодо природних схильностей студентів обох груп. Чи дійсно ці відмінності зумовлені особливостями опитуваних студентів чи вони є у межах похибки? Для перевірки гіпотези про те, що відмінності між отриманими розподілами є випадковими обчислювали значення статистики χ^2 відповідно до методики [9]. З цією метою обчислювали значення статистики χ^2 і порівнювали з критичним для ступенів вільності $\nu=4$ і $\alpha=0,05$. Обчислені значення $\chi_8^2=1,90$ (для балу 8) і $\chi_0^2=7,29$ (для балу 0) є меншими за критичне значення $\chi_{0,05}^2=9,49$. Це свідчить про те, що відмінності, які спостерігаються у розподілах балів 8 і 0 в обох групах студентів є випадковими і не є закономірністю.

Очевидно, що для студентів природничого спрямування найвідповіднішими треба очікувати такі типи професій як "людина-природа" та "людина-людина". За результатами проведених досліджень отримано, що тільки для 50 % студентів третього і 41 % студентів п'ятого курсу професії типу "людина-природа" та "людина-людина" найбільше відповідають їхнім природним здібностям і схильностям, так як сумарний бал отриманий для цих типів професій перевищує сумарний для трьох інших типів: "людина-техніка", "людина-художній образ" та "людина-знакова система".

Тому важливим було з'ясувати наскільки усвідомленим був вибір студентів і що спонукало обрати саме цей фах. Перш за все, з'ясували хто ж брав участь у виборі спеціальності та навчального закладу. Згідно з результатами проведеного опитування, більшість студентів, як третього, так і п'ятого курсів, самостійно обирали свій майбутній фах та вищий навчальний заклад (рис. 2). Їхня кількість відповідно становила 69 % серед третьокурсників і 59 % – серед студентів 5-го курсу. Проте серед третини студентів-магістрів цей вибір був здійснений під впливом їхніх батьків чи рідних і їхня частка є суттєво вищою, ніж серед третьокурсників. Згідно з проведеним нами опитуванням серед студентів, майже 40 %

студентів обох курсів не визначали свої схильності до певних професій за допомогою різних методик ще до вибору майбутнього фаху під час навчання у школі.

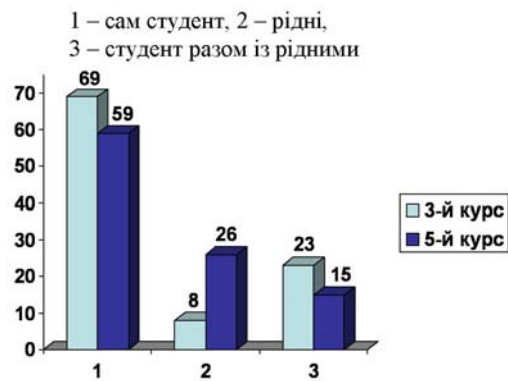


Рис. 2. Розподіл відповідей (у %) студентів третього і п'ятого курсів природничого спрямування щодо їхньої участі та участі рідних у виборі спеціальності та навчального закладу.

Виявлено, що вибираючи майбутню спеціальність 69 % третьокурсники керувалися природними здібностями чи / та бажанням займатися таким видом діяльності, тоді як серед п'ятикурсників таких було тільки 50 %. Цікаво, що інших 50 % студентів п'ятого курсу обрали цю професію лише тому, що мали можливість вчитись за цією спеціальністю. Щодо студентів третього курсу, то серед інших причин вони вказували "була можливість вчитись за такою спеціальністю" – 15 % та керувалися престижністю обраної професії – 13 %, решта ж не могли точно вказати причину свого вибору.

Як свідчать отримані результати, значна частка студентів вважає, що вони володіють природними здібностями і схильностями до обраного ними виду діяльності. Дійсно, ще під час навчання у середній школі вони надавали перевагу предметам природничого спрямування (рис. 3). Однак, частка таких студентів серед третьокурсників є дещо вищою (63 %), ніж серед студентів п'ятого курсу (55 %). Окрім того, серед студентів третього курсу є такі, які надавали перевагу предметам суспільного спрямування, тоді як серед п'ятикурсників таких немає. Отже, є деякі відмінності між уподобаннями та інтересами серед обох груп студентів. Для перевірки гіпотези про те, що відмінності між отриманими розподілами є випадковими обчислювали значення статистики χ^2 відповідно до [9]. Для ступенів вільності $\nu=3$ і $\alpha=0,05$ знаходимо критичне значення $\chi_{0,05}^2=7,81$. Обчислене значення χ^2 є рівним 6,71. Оскільки $6,71 < 7,81$, то можемо стверджувати, що розподіли вподобань студентів обох курсів є узгодженими і відмінності є випадковими.

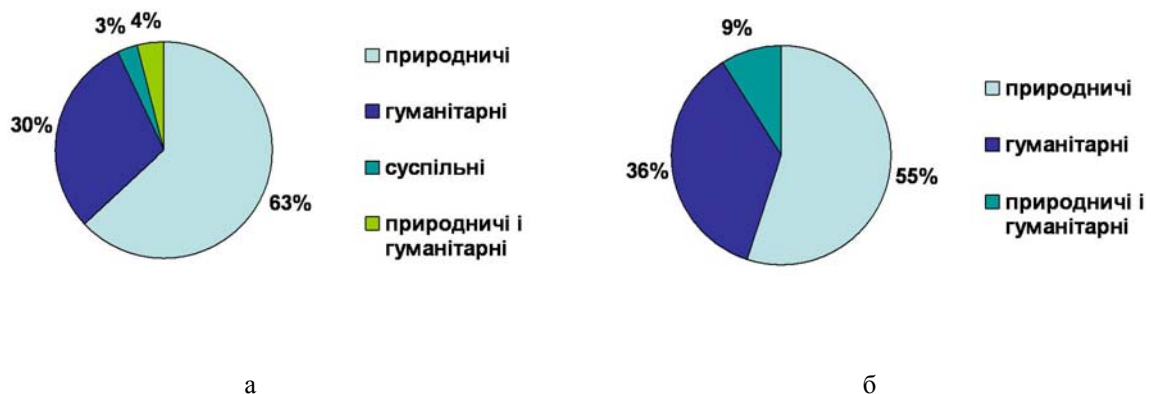


Рис. 3. Вибір навчальних шкільних предметів студентами третього (а) та п'ятого (б) курсів.

Нами проведено опитування студентів 3-го і студентів-магістрів 5-го курсів природничого спрямування щодо рівня їхнього задоволення обраною професією. Більшість студентів відповіли "так", що у них інколи виникало незадоволення професією впродовж навчання (рис. 4).

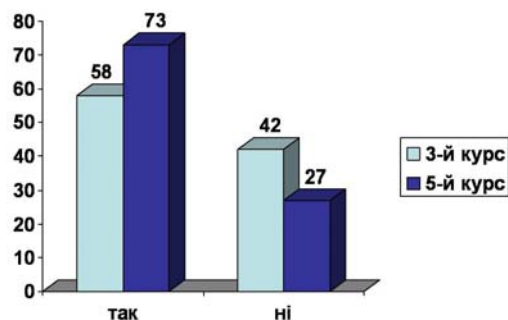


Рис. 4. Розподіл відповідей (у %) студентів третього і п'ятого курсів природничого спрямування щодо їхнього незадоволення обраною професією.

Оскільки кінцевою метою навчання за будь-якою професією є можливість працевлаштуватись, реалізуватись як професіонал та отримувати гідну платню. Тому бажання працювати за обраною професією є однією з ознак задоволеністю нею. Як свідчить опитування більше 70 % третьокурсників планують працювати за отриманою професією, тоді як серед випускників таких є майже в 2 рази менше (36 %). Третина випускників-магістрів (32 %) планують навчатись далі – отримувати другу освіту чи навчатись в аспірантурі. Інша ж третина (27 %) п'ятикурсників ще не думала над цим питанням. 5 % випускників будуть реєструватись безробітними у службі зайнятості.

Що ж є причиною низького рівня серед студентів 5-го курсу, які бажають займатись професією, яку вони отримали. Окрім бажання навчатись за отриманим фахом і відповідними природними здібностями та навиками, отриманими у навчальному закладі, суттєве значення мають пропозиції на ринку праці. Дійсно, недостатня кількість організацій чи підприємств, де зможуть працевлаштуватись майбутні випускники, зумовлює низьку частку серед студентів 5-го курсу, які мають намір працювати за фахом. Так, 90 % п'ятикурсників вказали, що кількість таких установ, у яких вони зможуть працювати за своєю професією, є малою, або їх практично немає. Решта вважає, що їх є достатня кількість. Думки студентів 3-го курсу щодо цього питання розподілились іншим чином (рис. 5). Близько 50 % третьокурсників вважає, що місць праці за їхнім фахом є достатньо чи навіть багато. Інша половина стверджує, що їх є мало. До того ж, студенти обох вікових груп є мало ознайомленими з умовами праці на таких підприємствах, в установах, організаціях та рівнем заробітних плат. Таких, які нічого про це не знають було ~40-46 %. Частка тих, які добре ознайомлені з умовами роботи за своїм фахом, є дуже низькою ~8-9 %. Решта опитаних обізнані з умови праці та рівнем платні тільки частково.

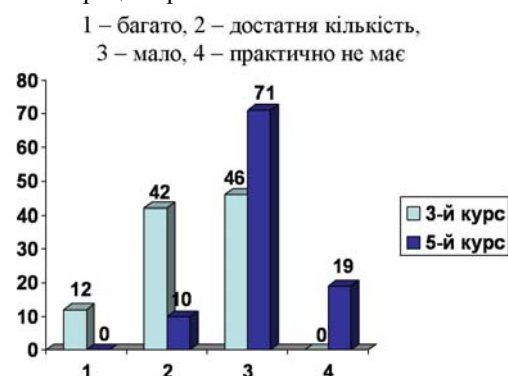


Рис. 5. Розподіл відповідей (у %) студентів щодо їхньої обізнаності про кількість установ, організацій чи підприємств, де влаштовуються працівники їхньої професії.

Отже, самореалізація молодих людей, вдалий вибір ними майбутньої професії може бути здійснений за умови виявлення природних здібностей і схильностей та проведення успішної профорієнтаційної роботи у шкільному віці ще до вибору навчального закладу для подальшого навчання. Про складність вирішення цього питання свідчить аналіз професійних ризиків сучасного студентства, загострення яких зумовлене масовістю та комерціалізацією вищої освіти на фоні зміни цінностей освіти, зокрема надання їм відтінків інструменталізму та прагматизму [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи одержані результати можна відмітити чітку кореляцію між ними, а саме: за природними схильностями до типу професій "людина-

природа" та "людина-людина" відносяться біля 50 % студентів третього курсу та 41 % студентів п'ятого курсу, самостійно обирали майбутню професію біля 69 % третьокурників та 59 % п'ятикурсників і нарешті задоволені на сьогодні вибраною професією 42 % студентів третього курсу і 27 % студентів п'ятого курсу. Частка тих студентів, що вибирали майбутню професію самостійно є для обох курсів значно вищою, ніж частка тих студентів, які мають належні природні схильності до вибраної професії. Саме ця різниця разом з часткою студентів, які вибирали майбутню професію не самостійно, напевне, пояснює той факт, що частина студентів уже є незадоволеними зробленим вибором.

Таким чином, одержані результати підтверджують необхідність проведення профорієнтаційної роботи серед школярів – майбутніх студентів ще до вибору майбутнього фаху, яка повинна враховувати не тільки визначення природних схильностей до певних професій, а й ознайомлення із можливостями працевлаштування, попитом на ринку праці, рівнем заробітних плат, умовами праці тощо. Зокрема, вимагає подальших досліджень проблема рівня виразності професійного самовизначення, який залежить від усвідомлення так званого трикутника вибору професії: "хочу" – "можу" – "потрібно" кожною молодою людиною, та формування її активної життєвої позиції у реалізації поставленої мети через адекватне самооцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лозовецька В. Т. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці: [монографія] / В. Т. Лозовецька – Київ, 2012. – 157 с.
2. Гуцан Л. А. Застосування сучасних профорієнтаційних технологій при підготовці молоді до вибору майбутньої професії / Л. А. Гуцан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2013. – Вип. 17 (1). – С. 227–235.
3. Савенко О. П. Проблеми професійного самовизначення молоді в умовах нової економіки / О. П. Савенко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – Вип. 3 (50). – С. 125–132.
4. Пильтяй О. М. Організація професійного самовизначення школярів як сучасна проблема учнівської молоді / О. М. Пильтяй // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2014. – Вип. 117. – С. 57–60.
5. Саппа Г.-М. М. Професійне самовизначення у структурі соціального самовизначення учнівської молоді / Г.-М. М. Саппа // Право і безпека. – 2010. – Вип. 4. – С. 251–254.
6. Дубінка М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі / М. Дубінка // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 120. – С. 150–155.
7. Пильтяй О. М. Вплив ринку праці на професійну орієнтацію школярів в Україні / О. М. Пильтяй // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2015. – Вип. 51. – С. 217–222.
8. Климов Е. А. Введение в психологию труда / Е. А. Климов – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
9. Бабенко В. В. Основи теорії ймовірностей і статистичні методи аналізу даних у психологічних і педагогічних експериментах / Володимир Володимирович Бабенко – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.
10. Дейнеко О. О. Професійні ризики сучасного студентства як компонент суспільного ризику: особливості ризиків фаз професійного буття / О. О. Дейнеко // Український соціум. – 2013. – Вип. 4 (47). – С. 26–38.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Lozovets'ka V. T. Profesiynna oriyentatsiya molodi v umovakh suchasnoho rynku pratsi [Professional Orientation of Youth in Today's Job Market]: [monohrafiya] / V. T. Lozovets'ka – Kyiv, 2012. – 157 s.
2. Hutsan L. A. Zastosuvannya suchasnykh proforiyentatsiynykh tekhnolohiy pry pidhotovtsi molodi do vyboru maybutn'oyi profesiyi [Modern Technology Career Guidance in Preparing Youth for Future Career Choice] / L. A. Hutsan // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivsk'oyi molodi [Theoretical and Methodical Problems of Children's and Youth's Education]. – 2013. – Vyp. 17 (1). – S. 227–235.
3. Savenko O. P. Problemy profesiynoho samovyznachennya molodi v umovakh novoyi ekonomiky [The Problems of Professional Self-Determination of Young People in the New Economy] / O. P. Savenko // Dukhovnist' osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka [Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice]. – 2012. – Vyp. 3 (50). – S. 125–132.
4. Pyl'tyay O. M. Orhanizatsiya profesiynoho samovyznachennya shkolyariv yak suchasna problema uchnivsk'oyi molodi [Organization of Professional Self-Determination of Pupils as a Modern Problem of School Youth] / O. M. Pyl'tyay // Visnyk Chernihivsk'oho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. H. Shevchenko]. – 2014. – Vyp. 117. – S. 57–60.
5. Sappa H.-M. M. Profesiynne samovyznachennya u strukturi sotsial'noho samovyznachennya uchnivsk'oyi molodi [Professional Self-Determination in the Social Self-Determination of School Youth] / H.-M. M. Sappa // Pravo i bezpeka [Law and Safety]. – 2010. – Vyp. 4. – S. 251–254.
6. Dubinka M. Problema profesiynoho samovyznachennya studentiv u vyshchomu pedahohichnomu navchal'nomu zakladi [The Problem of Professional Self-Determination of Students in Higher Pedagogical Educational Institution] / M. Dubinka // Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky [Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences]. – 2013. – Vyp. 120. – S. 150–155.

7. Pyl'tyay O. M. Vplyv rynku pratsi na profesiynu oriyentatsiyu shkolyariv v Ukraini [Impact of Labor Market on Professional Orientation of Pupils in Ukraine] / O. M. Pyl'tyay // Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova Seriya 5. Pedagogichni nauky: realiyi ta perspektyvy [Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical Sciences : Realities and Prospects]. – 2015. – Vyp. 51. – S. 217–222.
8. Klymov E. A. Vvedenye v psykholohiyu truda [Introduction to the Psychology of Work] / E. A. Klymov – M. : Kul'tura i sport, YuNITI, 1998. – 350 s.
9. Babenko V. V. Osnovy teorii ymovirnostey i statystychni metody analizu danykh u psykholohichnykh i pedahohichnykh eksperymentakh [Basics of Probability Theory and Statistical Methods of Data Analysis in Psychological and Pedagogical Experiments] / Volodymyr Volodymyrovych Babenko. – L'viv: Vydavnychyy tsentr LNU im. I. Franka, 2009. – 184 s.
10. Deyneko O. O. Profesiyni ryzyky suchasnoho studentstva yak komponent suspil'noho ryzyku : osoblyvosti ryzykiv faz profesiynoho buttya [Professional Risks of Modern Students as a Component of Social Risk: Features of Risk Phases of Professional Life] / O. O. Deyneko // Ukrayins'kyy sotsium [Ukrainian Society]. – 2013. – Vyp. 4 (47). – S. 26–38.

Писаревская С. В., Яремко З. М., Тимошук С. В. Некоторые особенности формирования профессиональной мотивации молодежи.

В работе обсуждены результаты проведенного исследования по вопросу определения природных склонностей студентов к избранной профессии и уровня удовлетворенности избранной профессией студентами разных курсов обучения. Проанализированы главные факторы, которые влияют на формирование положительной мотивации к профессиональному обучению и обнаружено, что кроме природных склонностей к выбранной профессии, важное значение имеет также осознанный выбор будущей профессии самым абитуриентом – будущим студентом.

Ключевые слова: природные способности, склонности, профессия, профессиональная ориентация.

Pysarevska S. V., Yaremko Z. M., Tymoshuk S. V. Some Features of the Professional Motivation Formation of Young People.

To date, demands for reliability of human in the labor process are increasing. Accordance of natural inclinations of person with the chosen profession has significant impact on improving the reliability of human. However, often the choice of future profession made by students is not always conscious by them. Their choice is influenced by the various factors, including under the influence of "fashionable" trends, at the insistence of parents and others. Therefore the problem of professional orientation of young people to make deliberate and practically reasoned choice of successful future profession is an extremely important issue.

The paper discussed the results of a study on the definition of natural aptitudes of students toward the type of profession chosen and profession satisfaction among the students of different courses. It was analyzed the main factors influencing the formation of positive motivation for training.

It was found out that except the natural aptitudes regarding their chosen profession, it was important to make an informed choice of a future profession by an entrant – a prospective student.

The obtained results confirm the need for career guidance to pupils – future students, before making the choice of future profession. The career guidance should take into account not only the definition of natural aptitudes for certain professions, but also the introduction of employment opportunities, demand in the labor market, wages, working conditions and so on.

Key words: natural abilities, aptitudes, profession, career guidance.